

НАПОЇ ВІДОМІ, ПОПУЛЯРНІ

У Західній Європі лікєро-горілочані вироби з'явилися у XVII столітті, в Україні ж їх знали значно раніше

Горілка – це харчовий алкогольний напій за умови, якщо вживати його не більше 50 г за добу. Таку оптимальну дозу в клінічних умовах установив відомий академік Чазов.

Є ОПТИМАЛЬНІ НОРМИ

Усі лікєро-горілочані вироби мають відповідну харчову цінність: енергетичну, біологічну, фізіологічну й органолептичну. Зокрема, фізіологічна цінність спирту – складової частини лікєро-горілочаних виробів, характеризується позитивним впливом на нервову й серцево-судинну системи організму людини. Крім того, спирт стимулює очисні процеси в організмі, розширяє судини, стабілізує пульс серця. Тож 20-30 г алкоголю за добу в перерахунку на абсолютний спирт з фізіологічної точки зору – оптимальна кількість.

У деяких країнах встановлено фізіологічну норму – 500 г горілки за місяць. Збільшення цих оптимальних норм призводить до наркотичного впливу на нервову систему, в результаті виникає психологічна залежність від вживання спиртних напоїв, з'являється тенденція до збільшення доз, а це вже хвороба – алкоголізм.

Слід зазначити, що горілка діє на організм значно швидше, ніж інші лікєро-горілочані вироби (особливо вина), до складу яких входять цукри, амінокислоти, бактерицидні та фенольні сполуки, катехіни. До складу ж чистої горілки входять такі ароматичні сполуки, як вищі спирти: складні ефіри, альдегіди та інші, які утворюються в основному процесі фільтрування водно-спиртових розчинів крізь активоване вугілля. Тому органолептична цінність горілки характеризується смаком, ароматом і прозорістю.

Особливу горілку з ароматичними й смаковими добавками виготовляють з харчового ректифікованого спирту «екстра» і «люкс».

Лікєро-горілочані вироби – це алкогольні напої, до складу яких входять ароматичні й смакові речовини, етиловий спирт, цукри, кислоти, ефірні олії, інколи – крохмальна патока, що містить фруктозу й глюкозу. За вмістом спирту, води й цукрі розрізняють лікєри, наливки й настойки. Виробництво їх передбачає приготування спиртованих соків і настоїв, цукрового й патокового сиропів, колєру, ароматних спиртів, змішування (купажування) компонентів з доданням ректифікованого спирту, пом'якшеної води, розчинів кислот і мінеральних речовин, фільтрування, витримування (старіння) напоїв і розлив у пляшки.

У Західній Європі лікєро-горілочані вироби з'явилися у XVII столітті, в Україні ж їх знали значно раніше.

МИСТЕЦТВО СКЛАДАННЯ РЕЦЕПТУР

Лікєр – міцний алкогольний напій, що містить до 35% цукру й до 45% – ректифікованого спирту. Розрізняють лікєри міцні, десертні, креми. Для виготовлення лікєрів використовують високоцукристі сорти винограду пізнього

збору з вмістом цукру не нижче 24-26%. За меншого вмісту цукру в ягодах додають концентроване виноградне суло.

Готують лікери також зі спиртованих соків фруктів і ягід, спиртованих настоїв запашних трав, коренів, насіння, листя, квітів, шкірок цитрусових, бобів (кава, какао), прянощів (ваніль, кориця, гвоздика тощо), водно-спиртових розчинів ефірних олій, ароматних спиртів, цукрових сиропів, ректифікованого спирту, лимонної кислоти та пом'якшеної води.

У Західній Європі перші лікери з'явилися у Голландії (кюммель). **У XVII-XVIII століттях мистецтвом складання рецептури лікерів займалися монахи й аптекарі**, які використовували лікувальні трави, коріння, квіти, плоди й ягоди. Вони суворо зберігали таємницю технології й рецептур. Особливо бурхливо розвивалась технологія високоякісних лікерів у Франції в XIX столітті. Зразок старовинних французьких лікерів – Бенедиктин і Шартрез. Назва першого – від чернечого Ордена Бенедиктинців, другого – від монастиря Гранд-Шартрез.

Усього цього не знали наші пращури й виробляли в кустарних умовах найрізноманітніші хмільні напої. Назва «водка» походить від слова «вода», і в XVI столітті її використовували як ліки. Слово ж «горілка» з'явилась в XVII столітті й походить від «горіти», вино, що горить.

У цілому історія горілок і лікери-горілочаних виробів – це історія розвитку всіх галузей харчової промисловості й сільського господарства, історія культури, науки, соціальної, внутрішньої і зовнішньої політики країни.

У 1751 році вийшов указ Єлизавети I, згідно з яким виготовляти горілку одержали дозвіл громадяни, котрі мали відповідні куби для перегонки бражки з рослинної сировини. Через 150 років держава запровадила монополію на всі види горілки.

У домашніх умовах дозволяли виробляти спиртові настойки як ліки. у Петербурзі замовляли горілку для інших регіонів під заявою: «Вели, Государю, дати нам із своєї державної аптеки кілька горілок від головного болю».

ЗАЛЕЖНО ВІД ЯКОСТІ

Першим алкогольним напоєм був спонтанно зброджений виноградний сік, бо в шкірках ягід завжди є дикі дріжджі, що спричиняють спиртове бродіння. У давній Русі з алкогольних напоїв були відомі брага, пиво, горілка, а особливо – охмелений медовий напій.

У якому році на Русі з'явилась горілка, встановити достеменно неможливо. Відомо лише, що виробни народної творчості X століття свідчать про велику популярність цього міцного напою. У В'ятському літописі 1174 року вперше згадується про побудову гуральні для виробництва алкогольних напоїв. Залежно від якості в ті часи їх розділяли на напої великої міцності (з триразовою перегонкою) і боярські (з чотириразовою).

Горілку як міцний алкогольний напій, одержаний в результаті змішування етилового спирту з водою, почали виробляти в Росії наприкінці XIV століття. Тоді її виготовляли з жита, пшениці, ячменю.

Нині для приготування горілки водно-спиртову суміш пропускають крізь активоване вугілля, потім фільтрують крізь спеціальні фільтри. Виготовляють горілку міцністю 40, 42, 50 і 56 об. % спирту. Додаючи до неї настої на травах, насінні, коренях, прянощах, готують різні настойки. Інші види горілки одержують у

результаті перегонки перероджених цукровмісних рідин з різної рослинної сировини.

Вода для приготування горілок має задовольняти державні стандарти, бути прозорою, без кольору й сторонніх запахів і смаків. Жорсткість води не повинна перевищувати 0,36 мг/екв. у дм³.

Звичайно, приготування горілки на початку другого тисячоліття було дуже примітивним. І все ж, починаючи з XIV століття, горілка стає джерелом поповнення казни.

У XVIII столітті розпочалось вдосконалення якісних показників горілки. Це – відкриття академіком Т.Ловиця здатності деревного вугілля очищати водно-спиртові розчини. У першій половині XIX століття К.Кирхгоф відкрив ферментативне оцукрювання крохмалю зернових і картоплі. Потім визначили збудників спиртового бродіння – дріжджі.

У другій половині XIX століття досягнуто ще більших успіхів у технології міцних напоїв. У цей період Д.Менделєєв одержав безводний спирт, було визначено густину водно-спиртових розчинів, вивчено стиснення під час змішування спирту й води, створено основи спиртометрії. Закони перегонки бінарних, у тому числі водно-спиртових розчинів, встановив Д.Коновалов, а Є.Сорель створив теорію й розробив метод очищення спирту від домішок, експериментально визначив коефіцієнти випарювання домішок.

I ТЕХНОЛОГІЯ, I АПАРАТУРА

Виходячи з нової технології і хімії, розробляли й відповідну апаратуру. Так, **Савель запропонував періодично діючий (кубовий) ректифікований апарат, а Е.Барбе створив безперервно діючий ректифікаційний апарат і ввів поняття про коефіцієнт ректифікації.** Сименсон сконструював контрольний снаряд для обліку спирту, а Ченце – апарат для розварювання крохмалевмісної сировини.

Результати праці провідних учених та інженерів багатьох країн знайшли відображення у технології і техніці вітчизняного гуральництва XIX століття. Все це дало змогу підвищити якість спирту й горілки. Спирт став самостійним продуктом з певними показниками якості, тож виробництво його зростало. Докорінно змінилась технологія і техніка для виготовлення горілки, яке дедалі більше відокремлювалось через різницю економічних інтересів. Горілчане виробництво відділилось від спиртового передусім тому, що виготовлення спирту потребувало рослинної сировини й наближалось до його джерел (сільської місцевості), а горілку вигідніше було готувати із спирту в містах – місцях найбільшого її споживання.

За короткий період у XIX столітті було побудовано значну кількість горілчаних заводів, які називались казенними винними складами. **У 1913 році на території Російської імперії функціонувало 338 таких складів, де виробляли 127,9 млн. дал горілки, продавали її в 25735 казенних винних лавках.**

Горілку виготовляли за єдиною технологією в однотипному обладнанні. Майже всі трудомісткі операції виконували вручну.

НОВІ СПОСОБИ ВИРОБНИЦТВА

У перші роки Радянської влади виробництво й продаж алкогольних напоїв було заборонено, лише після 1923 року їх відновили.

За пропозицією А.Шустова 1924 року для обробки водно-спиртової суміші почали використовувати активоване вугілля норит. 1937 року вперше запроваджено уніфіковані технології й рецептури горілок, лікерів, наливок і настоек, розроблено й прийнято до впровадження типові технологічні схеми лікero-горілочного виробництва, освоєно раціональніші методи переробки рослинної сировини на напівфабрикати – спиртовані плодово-ягідні соки, ароматні спирти з ефіроолійної сировини. На лікero-горілочних заводах розпочали монтаж і введення в дію вітчизняних пляшко мийних машин, розливальних та етикетувальних автоматів.

Виробництво горілки, лікерів, наливок 1940 року досягло 90,5, а 1944-го – знизилось до 18,4 млн. дал.

Після війни у виробництві горілки відбулись істотні зміни: впроваджено спосіб змішування спирту й води в безпосередньому потоці, на всіх заводах почали застосовувати спосіб динамічної обробки сортівок активованим вугіллям і регенерацію вугілля парою, воду почали пом'якшувати катіоновим способом, для очищення бортівок активованим вугіллям освоєно автоматизовану лінію з псевдокиплячим шаром тощо.

Нині на лікero-горілочних заводах України використовують сучасні технології, задіяно автоматизовані лінії розливу напоїв у пляшки продуктивністю від 6000 до 50000 пляшок за годину, сучасні молекулярні фільтри тощо. Різко зріс експорт вітчизняної горілки до Росії, США, Великобританії, Канади, Німеччини та інших країн світу.

В.ДОМАРЕЦЬКИЙ, П.ШИЯН,
доктори технічних наук, професори
А.КУЦ,
кандидат технічних наук, доцент
Національний університет харчових технологій